

Daşoguz welaýat maliýe-ykdysady orta hünär okuw mekdebi.

Ders: Elektron resminama dolandyryşy.

Ähli hünärleriň 1 ýyl talyplary üçin.

Mugallym: Aýydowa Leýli

2-nji tema. Elektron resminama dolanyşygy.

(2 sagat)

Umumy okuwyň meýilnamasy:

1. Elektron resminama dolanyşygynyň maksatlary we wezipeleri.

2. Elektron resminama dolanyşygynyň ýörelgeleri.

1. Elektron resminama dolanyşygynyň maksatlary we wezipeleri.

1. Şular elektron resminama dolanyşygynyň maksatlarydyr:

- 1) pudagyň içindäki we pudagara maglumat alyş-çalşygyny döwrebap guramagyň esasynda döwlet dolandyryşynyň netijeliligini ýokarlandyrmak;
- 2) dolandyryş kararlaryny kabul etmegiň netijeliligini we dessinligini ýokarlandyrmak;
- 3) kagyz we elektron göterijilerde maglumat akymalarynyň has netijeli usulyny saýlamak;
- 4) maglumat alyş-çalşygynyň bitewi giňişligini döretmek;
- 5) elektron resminama dolanyşygynyň subýektleriniň resminamalarynyň hasaba alynmagyny, gözegçiligini we saklanylmagyny guramak;
- 6) resminamalaryň ýitirilmeginiň önüni almak;
- 7) maglumat-kommunikasiýa tehnologiýalaryny ulanmagyň binýadynda ulanylýan maglumatyň goraglylyk we howpsuzlyk derejesini ýokarlandyrmak;
- 8) elektron resminama dolanyşygynyň maglumat serişdeleriniň ýaşyrynlygyny, bitewüliligini we elýeterliligini üpjün etmek.

2. Şular elektron resminama dolanyşygynyň wezipeleridir:

- 1) döwlet häkimiýet edaralary üçin dolandyrmagyň we ýerine ýetirmegiň gözegçiliginiň çäýe gurallaryny döretmek;
- 2) döwlet maglumat serişdelerini döretmek we olaryň elýeterliligini guramak;
- 3) elektron resminama dolanyşygynyň subýektleriniň arasynda elektron resminamalaryň alyş-çalşygyny guramak;
- 4) elektron resminama dolanyşygynda elektron resminamanyň we maglumatyň elektron alyş-çalşygynyň ýeke-täk ölçegini işläp taýýarlamak we girizmek;
- 5) elektron resminama dolanyşygyndan peýdalanylanda iş dolandyryjylygynyň birsydyrgynlyk talaplaryny üpjün etmek;
- 6) pudagara iş dolandyryjylygyny netijeli alyp barmak üçin hyzmat ediş wezipelerini guramak;
- 7) pudaklaryň arasynda maglumat alşylanda maglumat howpsuzlygyny üpjün etmegiň talaplaryny ýerine ýetirmek.

2. Elektron resminama dolanşygynyň ýörelgeleri.

Şular döwlet maglumat ulgamlarynda hem, döwlete dahylsyz maglumat ulgamlarynda hem amala aşyrylýan elektron resminama dolanşygynyň esasy ýörelgeleridir:

- 1) maglumatlary döretmek, işläp taýýarlamak, saklamak we bermek üçin işiň maglumat-kommunikasiýa tehnologiýalarynyň ulanylýan ähli çygyrlarynda elektron resminamalardan peýdalanylmagy;
- 2) elektron resminamanyň ony kesgitli anyklamaga mümkinçilik berýän bir gezek bellige alynmagy;
- 3) elektron resminamalaryň hereket ediş wagtyny gysgaltmaga we olardan peýdalanylmagynyň dessinligini ýokarlandyrmaga mümkinçilik berýän amallaryň birwagtda ýerine ýetirilmek mümkinçiligi;
- 4) resminamanyň hereketiniň elektron resminamanyň dolanşygynyň (iş amalynyň) her bir pursadynda elektron resminamanyň (wezipäniň) ýerine ýetirilmegine jogapkäri anyklamaga mümkinçilik berýän üznüksizligi;
- 5) elektron resminama maglumatynyň elektron resminamalaryň gaýtalanmak mümkinçiligini aradan aýyrmaga mümkinçilik berýän ýeke-täk (ýa-da ylalaşylyp paýlanan) binýatlylygy;
- 6) elektron resminamany agtarmagyň elektron resminama barada az maglumata eýe bolup, ony tapmaga mümkinçilik berýän netijeli guralan ulgamlylygy;
- 7) elektron resminama dolanşygynyň iş amallary boýunça elektron resminamalaryň hereketine gözegçilik etmäge we şol hasabatlardaky maglumatlara esaslanyp, dolandyryjylyk çözümlerini kabul etmäge mümkinçilik berýän resminamalaryň dürli hukuk derejeleri we nyşanlary boýunça hasabatlylygyň ösen ulgamlylygy;
- 8) elektron resminamalardan peýdalanylanda, maglumat howpsuzlygynyň üpjün edilmegi;
- 9) elektron sanly gol esasynda elektron resminamanyň barabarlanmagynyň we bitewüliginiň üpjün edilmegi.

Elektron resminamany bermegiň görnüşleri:

1. Elektron resminamany bermegiň içerki we daşarky görnüşleri bardyr.
2. Elektron resminamany düzýän maglumatyň elektron göterijidäki ýazgysy elektron resminamany bermegiň içerki görnüşi bolup durýar.
3. Elektron resminamanyň daşarky görnüşde berilmegi onuň adamyň kabul etmegi üçin düşnükli we elýeterli bolan görnüşde maglumatlary görkezýän elektron serişdede, kagyz ýa-da beýleki maddy göterijide şekillendirilmegi bolup durýar.

Elektron resminamanyň gurluşy:

1. Elektron resminama aýrylmaz iki bölekden – umumy we aýratyn böleklerden ybaratdyr.
2. Elektron resminamanyň umumy bölegi resminamanyň mazmunyny düzýän maglumatdan ybaratdyr. Adresat hakyndaky maglumat umumy bölege degişlidir.
3. Elektron resminamanyň aýratyn bölegi bir ýa-da birnäçe elektron sanly gollardan ybaratdyr.

Elektron resminamalaryň goragy:

1. Elektron resminama ýok etmek, görnüşini üýtgetmek, ýoýmak, nusgasyny almak, gabamak maksady bilen rugsatsyz täsir edilmeginiň, aýan edilmeginiň we goralýan maglumatlaryň elýeterli bolmagynyň önüniň alynmagyny kepillendirmäge mümkinçilik berýän goragyň Türkmenistanyň kanunçylygynda we halkara şertnamalarynda göz önünde tutulan zerur derejesini berjaý etmek bilen, elektron tehnik serişdeleriň we telekommunikasiýa aragatnaşyk serişdeleriniň kömegi arkaly döredilmelidir, işlenip taýýarlanylmalýdyr, saklanylmalýdyr we berilmelidir.
2. Elektron resminama dolanyşygyny amala aşyrmagyň çäklerinde elektron resminama dolanyşygynyň taraplary üçin elýeterli bolan ähli şahsy maglumatlar Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda, şahsy maglumatlaryň ýaşyrynlygyny saklamagyň zerur kepillikleri bilen goralmalýdyr.
3. Elektron resminama dolanyşygynyň her bir tarapy elektron resminamalary rugsat edilmedik elýeterlilikden goramak boýunça amallary berjaý etmäge we çäreleri görmäge borçludyr.
4. Elektron resminama dolanyşygyny guramak üçin maglumatlar ulgamlaryndan we kompýuter torlaryndan peýdalanylanda elektron resminamalaryň we olarda saklanylýan maglumatlaryň goragynyň zerur derejesi bu ulgamlaryň we torlaryň eýeleri tarapyndan üpjün edilýär.